

نگرشی نو بر عرصه فعالیت های جمعی

مهندس مسعود خادمی، محمد رضا پورجعفر، علی روجا علی پورا

چکیده:

ایجاد و گسترش فضاهای شهری موثر، کارآمد و پویا از جمله مباحثی است که مورد توجه معماران، طراحان و برنامه ریزان بوده و هست. فضاهای شهری که بعنوان بطن حیات اجتماعی و شهری امروزی مطرحند، دارای ابعاد مختلفی می باشند، اما به نظر می رسد در کشور ما بجز معدود مواردی در حیطه طراحی شهری، همچنان به تعاریف نظری موضوع پرداخته و کمتر به مردم، فعالیت های آنان و فضاهای ویژه آنان توجه کرده ایم.

تحولات اجتماعی و فرهنگی که امروزه در شیوه زندگی شهری رخ داده است زمینه کمتری را برای حضور چهره به چهره و تماس و ارتباط اجتماعی شهروندان فراهم می کند و آنچه این مسئله را تشدید می نماید نبود عرصه های عمومی مناسب است که جوابگوی نیازهای استفاده کنندگان باشد.

در این مقاله با تبیین ماهیت فعالیت های جمعی، به روش توصیفی عرصه فعالیت های جمعی و مفاهیم مرتبط با آن مورد بررسی قرار می گیرد. در این راستا زمینه های ارتباط فضا و فعالیت مورد واکاوی قرار گرفته و در نهایت معیارهایی برای ارتقا عرصه فعالیت های جمعی ارائه می گردد. به این ترتیب ادغام فعالیت های متنوع، اهمیت به عاری پدیده، دسترسی آسان به فضا، خوانایی و طرحریزی با مردم و برای مردم به عنوان چارچوب نظری در ساماندهی عرصه های عمومی معرفی می گردد.

۱- مقدمه

فضاهای شهری ویژگیهای کالبدی و کارکردی متفاوتی در دوره های مختلف و بسترهای جغرافیایی و فرهنگی متفاوت به خود گرفته اند و از این روی تعاریف گوناگونی نیز از آنها به عمل آمده است. نگاهی به این تعاریف و دیدگاهها برای استخراج ابعاد مختلف یک فضای شهری نشان از دو عامل فرم (کالبد) و ماهیت (عملکرد) فضاهای شهری است.

کالبد و فعالیت در دوره باستان یکی است، اما در اواخر قرن هجدهم متفاوت از یکدیگر است. در این دوره شهر و فضاهای شهری کانون اندیشه ها، عواطف و احساسات بشری است. و از اواسط قرن بیستم تاکنون مفهوم فضای شهری به گونه دیگری است:

«فضای شهری به ترکیبی اطلاق می شود که از فعالیت ها، بناهای مختلف فرهنگی، اجتماعی، اداری، تجاری و مانند آن و عناصر و اجزای شهری به صورتی آراسته، هماهنگ و واجد نظم و زیبایی و بالطبع با ارزش های بصری تشکیل می گردد و از نظر فیزیکی دارای بدنه ای محصور کننده می باشد. عبارتی فضای شهری جزئی از یک شهر است که بعنوان عرصه عمومی، تجلی گاه فعالیت های شهری است.»

بدین ترتیب در حال حاضر هرگونه فضایی را نمی توان فضای شهری قلمداد نمود؛ چرا که فضای شهری دارای ویژگیهایی ارتباطی بوده و بخشی از ارگانیک زنده شهر است که با شرایط اجتماعی، اقتصادی و فنی در حال تغییر، مرتبط است و در غیر این صورت بجز حفره ای در میان ساختمانها و سایر اجزای شهری نخواهد بود.

نقش کارکردی فضاهای شهری بعنوان مکان فعالیت های عمومی و عرصه تعاملات شهری، از دیرباز تا کنون همواره وجود داشته است؛ بطوریکه فعالیت های مردم هر عصر را می توان توسط فضاهای شهری آنها بازشناخت و یا بالعکس فضاهای شهری را بواسطه فعالیتها و علایق شهروندان معرفی نمود؛ بنابراین رابطه تنگاتنگی میان توسعه فرهنگی، اجتماعی و سیاسی یک شهر و فضاهای شهری آن وجود دارد.

به اعتقاد بسیاری از اندیشمندان، بالاترین مرحله بلوغ فرهنگی، اجتماعی شهروندان یک شهر در فضاهای شهری بوقوع می پیوندد؛ همانجایی که علاوه بر فرم و کالبد دارای مفهومی وسیعتر با عنوان محتواست.

۲- فعالیت و فعالیت جمعی

فعالیت های شهری روح جاری در کالبد فضاهای شهری هستند که به زنده بودن این فضاها کمک می نمایند. نوع این فعالیت ها و نحوه رخداد آنها در جوامع و محیطهای شهری مختلف متفاوت است. درواقع به تمام افعال انسانی که در راستای برآوردن یکی از نیازهای او انجام می گیرد، فعالیت گفته می شود (پاکزاد، ۱۳۸۵: ۴۱). «فعالیت» وجه و عنصر اساسی هر مکان است و هر مکان طبیعی و انسانی

ساخت بافت های است از اشیا و فعالیت ها. از طرف دیگر اجزا و عناصر مشخص و فعالیت های انسانی است که می تواند به فضا شخصیت و روح ببخشد (پارسی، ۱۳۸۱: ۴۴). انسان به دلیل تنوع نیازهایش طیف وسیعی از فعالیت ها را صورت می بخشد. مازلو^۱ روانشناس آمریکایی نیازهای انسان را شناسایی و طبقه بندی نموده است. بر این اساس سلسله مراتب نیازهای انسانی عبارتند از، نیازهای جسمانی، نیاز به امنیت و ایمنی، نیاز به تعلق داشتن و عشق، نیاز به حرمت از سوی خود و دیگران و نیاز به خود شکوفایی. نیازهای رده پایین تر باید پیش از سایر نیازها برآورده شوند و هر دسته از این نیازها با انجام دسته ای از فعالیت ها برآورده می شوند.

منشا فعالیت ها را می توان الگوهای رفتاری دانست که در فرهنگ های مختلف متفاوتند. انسان برای بر آوردن نیازهایش به انجام فعالیت هایی مبادرت می ورزد و مجموعه ای رفتارها را صورت می دهد. جان لنگ محیط را متشکل از قرارگاه های رفتاری می داند که در پیوند با هم نظام های فعالیت را پدید می آورند. نظام های فعالیت بازتاب انگیزش ها، نگرش ها و دانش مردم نسبت به جهان در محدوده منافع، شایستگی ها و هنجارهای فرهنگی آنهاست (لنگ، ۱۳۸۳: ۱۳۵). نحوه انجام فعالیت ها در فرهنگ های مختلف متفاوت است مثلاً در بسیاری از فرهنگ ها مرسوم است اول مردها شروع به غذا خوردن می کنند یا در بسیاری دیگر در بیرون از خانه و در رستوران ها غذا می خورند ولی در برخی دیگر همچون ایران غذای بیرون چندان مورد پسند نیست.

آنچه در این مقاله مورد نظر ماست فعالیت هایی است که در فضاهای عمومی رخ می دهند. فعالیت هایی را می توان مرتبط با فضای شهری دانست که به گونه ای حضور فرد یا سایر افراد در یک فضای مشترک و عمومی با دیگران در آنها دخیل است. فعالیت هایی که در فضاهای عمومی رخ می دهند را می توان به دو طریق جبری یا اختیاری بودن یا بر اساس عاملین دسته بندی کرد.

۳- عرصه فعالیت های جمعی یا عرصه عمومی

عرصه عمومی و عرصه فعالیت های جمعی معادل واژه های مختلفی از زبان انگلیسی به کار رفته اند اما هم در زبان اصلی و هم در زبان فارسی این مفاهیم بسیار به هم نزدیکند. نظریه پردازی درباره عرصه عمومی به اندیشمند آلمانی یورگن هابرماس بر می گردد. منظور هابرماس^۲ از این مفهوم قلمروی از زندگی اجتماعی است که در آن افکار عمومی مردم شکل می گیرد و گسترش می یابد. اما وجود چنین قلمروی مستلزم فضاهای عمومی برای تعامل و گفتگوی میان مردم است (برک پور، ۱۳۸۱: ۳۸). بر اساس فرهنگ انگلیسی آکسفورد واژه public به معنای «کلی» و در اکثر معانی متضاد خصوصی است، همچنین شامل این تعاریف نیز می شود «مربوط یا متعلق به مردم به عنوان یک کلیت» و در کنارش «دسترسی و اشتراکی برای همه مردم». سایرین^۳ فضاهای عمومی را به عنوان بستر مشترکی که مردم فعالیت های کارکردی و مراسمی را که پیوند دهنده اعضای جامعه است در آن انجام می دهند می دانند، چه روزمرگی های معمولی باشد و چه جشنواره های دوره ای. صحنه ای که در آن نمایش زندگی جمعی در معرض دید قرار می گیرد. از دید والزر^۴ فضای عمومی فضایی است که در آن با غریبه ها سهیم هستیم، مردمی که اقوام، دوستان و همکار ما نیستند. ویژگی فضای عمومی، زندگی جمعی فرهنگ شهری و مباحث روزمره ما را بیان می کند و در ضمن بر آنها تاثیر می گذارد (مدنی پور، ۱۳۷۹: ۲۱۵). تمام بخش های بافت شهری که عموم مردم به آن دسترسی فیزیکی و بصری دارند. بدین ترتیب خیابان ها، پارک ها، میادین شهر یا شهرک به ساختمان هایی که محصورشان می کنند و محدودشان را مشخص می کنند گسترش می یابند (تیبالدز، ۱۳۸۳: ۳۰). بحرینی معتقد است جوهر یک شهر در مقابل نواحی روستایی یا حومه ها، عرصه های عمومی می باشد که بستر زندگی شهری را فراهم می آورد (بحرینی، ۱۳۸۳: ۴۵۱). عرصه عمومی محل رخداد فعالیت های جمعی و بستری برای انجام تعاملات اجتماعی در راستای ارتقاء مدنیت جامعه است. دسترسی همگان به این فضا آزاد بوده و همه مردم از هر قشر و طبقه اجتماعی با هر سطحی از تحصیل و درآمد در آن حضور می یابند و با این تعاریف می توان گفت شهر بودن یک مکان وابسته به وجود چنین عرصه هایی است.

تیبالدز^۵ تقویت حضور مردم در عرصه های فعالیت جمعی را ضامن پویایی و جذابیت این فضاها می داند وی معتقد است، تقویت کیفیت حضور مردم در فضای شهری یا محیط شهری با میزان ادغام کاربری ها با یکدیگر در ارتباط است. در زندگی یک شهر یا محیط شهری کاربری ها و فعالیت ها از ساختمان ها مهمترند. افزایش تنوع باعث می شود شهر محیطی پویاتر و شاداب تر داشته باشد (تیبالدز، ۱۳۸۳: ۴۸). کسل کننده بودن محیط ها اغلب به دلیل کمبود الگوهای جاری رفتار (بنابراین نبود قرارگاه های رفتاری) و همچنین ظاهر محیط ساخته شده است (لنگ، ۱۳۸۳: ۱۳۱) و جذابیت فضاهای عمومی شهر در گرو دارا بودن فعالیت های سرگرم کننده است (لنگ، ۱۳۸۳: ۱۸۵). بهترین محیط های شهری آنهایی هستند که در آنها کاربری ها ادغام شود و طیف متفاوتی از کاربری ها و تخصص ها به وجود آید. علت جذابیت و امنیت عرصه عمومی اینست که می تواند افراد مختلف را در زمان های متفاوت و برای اهداف گوناگونی به خود بخواند و این کار نه تنها باعث افزایش تحرک و پویایی محیط می شود بلکه امکان نظارت غیر رسمی بر عرصه عمومی را نیز فراهم می سازد (تیبالدز، ۱۳۸۳: ۵۸).

فعالیت هایی که در فضاهای عمومی جریان دارند باید متناسب با نیازهای مردم در زمان حاضر بوده و بتوانند قابلیت جذب

1 - Maslo.

2 - U. H. Mas.

3 - Sairin.

4 - Walser.

5 - Frincas. Tibbalds.

گروه های مختلف مردم را داشته باشد. با توجه به متفاوت بودن فعالیت ها و نحوه انجام آنها در فرهنگ های مختلف، فضاهای شهری با کیفیت های متفاوت را شاهد هستیم. شهروندان در انجام اعمالشان در فضای عمومی آزادی مطلق نداشته و تحت تاثیر هنجارها و قوانین جامعه می باشند. موفقیت عرصه فعالیت های جمعی در جذب افراد و گروه های مختلف وابسته به وجود ویژگی هایی است. در واقع هر فضای شهری از مؤلفه هایی تشکیل یافته است. این مؤلفه ها شامل عملکرد، معنا و فرم فضا می باشند و پویایی عرصه های فعالیتی به این مؤلفه ها و نحوه ارتباط آنها با یکدیگر بستگی دارد.

۴- معیارهایی برای ارتقاء عرصه های فعالیت جمعی

وجود عرصه های عمومی در شهرها امری ضروری و به منزله راهی برای تعامل هرچه بیشتر با شهروندان است. عرصه عمومی موفق باید محلی برای انجام فعالیت های متنوع باشد. فضاهای عمومی شهری باید قابل مشاهده و در دسترس باشد، امن و راحت بوده و افراد در آن بدون در نظر گرفتن طبقه اجتماعی با یکدیگر ارتباط برقرار کنند. محققان دیدگاه های متفاوتی در مورد محیط های شهری مطلوب ارائه داده اند که می توان آن را به عنوان معیارهایی برای عرصه فعالیت های جمعی پویا تعمیم داد. کوین لینچ^۱ در کتاب تئوری شکل شهر ۷ معیار را به عنوان نسخه های جامع کیفیت شهر پیشنهاد می کند «سرزندگی، معنا، تناسب، دسترسی، نظارت و اختیار، عدالت و کارایی» (لینچ، ۱۳۸۱: ۱۵۳). وی این ۷ محور را ضامن مطلوبیت یک شهر و محیط شهری می داند. ای بن بنتلی^۲ فهرستی از موضوعات کلیدی ساختن مکان های مطلوب را تحت عنوان، نفوذپذیری، خوانایی، گوناگونی، انعطاف پذیری، تناسبات بصری، غنای احساسی و رنگ تعلق ارائه میدهد (بنتلی و دیگران، ۱۳۸۲: ۵) و شرط پاسخ دهنده محیط های شهری را در دارا بودن این کیفیت ها می داند.

در برآوردی که از هزاران عرصه فعالیتی موفق به عمل آمده، این نتیجه حاصل شد که برای ساخت عرصه های عمومی موفق رعایت ۴ نکته الزامی است؛ این اماکن باید در دسترس باشند، القا کننده حس راحتی بوده و تصور زیبایی به مردم ارائه دهند، مردم بتوانند در این فضاها سرگرم فعالیتی شوند، فراهم کننده عرصه ای برای حضور شهروندان در کنار هم باشند (www.uan.ir). تیبالدز در کتاب شهرسازی شهروندگرا مشخصا به کیفیت هایی اشاره دارد که به ارتقاء عرصه های همگانی در شهرها و محیط های شهری منجر می شود «ادغام فعالیت های متنوع، مقیاس انسانی، آزادی عابران پیاده، قابلیت دسترسی برای همگان، ایجاد وضوح و کنترل تغییرات» (تیبالدز، ۱۳۸۳: ۵۸)، وی عرصه های عمومی را مهمترین بخش شهرها دانسته و با اشاره به تنزل آنها در روزگار کنونی، بررسی علل موفقیت نمونه های قدیمی و بکارگیری این عوامل در طراحی و مدیریت محیط های جدید را شرط ارتقاء این عرصه ها میدانند. توسلی اصولی را برای طراحی شهری در ایران و خصوصا در شهرهای سنتی و تاریخی که از بافت ارگانیک فشرده ای نیز برخوردارند ارائه می دهد. این اصول که بیشتر بر جنبه های کالبدی فضای شهری تاکید می کند عبارتند از، پیوستگی فضایی، همپیوندی، محصوریت فضایی، مقیاس و تناسب، فضاهای متباین، قلمرو و ترکیب (توسلی، ۱۳۷۶: ۸۹). نظر به آنکه کالبد از مهمترین اجزای فضا است و باید همپای سایر عوامل بدان پرداخته شود، گرچه در تحقیق حاضر تاکید روی فعالیت ها است ولی با این حال اصول طراحی نیز مد نظر قرار می گیرند.

اصول یاد شده فهرستی از معیار های است که ساماندهی فضاهای شهری در نقاط مختلف دنیا با توجه به آن ها صورت می گیرد همانطور که قبلا عنوان گردید یکی از مهمترین عواملی که در ساماندهی فضاهای شهری باید مد نظر قرار گیرد توجه به خصوصیات اجتماعی و فرهنگی مردم است و در این راستا اصولی که جهت ساماندهی فضاها مورد استفاده قرار می گیرد باید منطبق با شرایط فرهنگی استفاده کنندگان باشد. اصولی که بنظر می رسد ساماندهی عرصه های فعالیت جمعی در ایران و بخصوص در یزد باید با توجه و استفاده از آن ها صورت گیرد، عبارتند از:

a. ادغام فعالیت های متنوع

وجود فعالیت های متنوع در عرصه های عمومی منجر به حضور مؤثر افراد در آن ها و نیز گسترش تعاملات اجتماعی می گردد. در این صورت فضای عمومی به عنوان یک محل تجمع عمومی مطرح گردیده و طیف وسیعی از فعالیت های ضروری، انتخابی و اجتماعی در آن صورت می گیرد. فرانسیس تیبالدز شرط تقویت حضور مردم در عرصه های عمومی را در تنوع فعالیت های شهری و میزان ادغام آنها با یکدیگر می داند. به نظر وی بهترین محیط های شهری آنهایی هستند که در آنها کاربری ها ادغام شود و طیف متفاوتی از فعالیت ها و تخصص ها بوجود آید (تیبالدز، ۱۳۸۳: ۵۸). بنتلی این اصل را تحت عنوان گوناگونی مطرح کرده و آن را بعنوان شرط ایجاد محیط های پاسخده می داند.

در فضاهای شهری ایران نیز اصل ادغام فعالیت های متنوع به عنوان یکی از اصول پایه بکار گرفته شده است. بازارها، مراکز محله ای و مراکز شهری قدیمی گواهی بر این ادعا هستند. از نمونه های آنها می توان به مجموعه مسجد جامع قدیمی یزد اشاره کرد که متشکل از

1 - Kevin Linch.

2 - Jan. Bentley.

مسجد، کاروانسرا، بازار، آب انبار، مدرسه علمیه و... بوده واز طریق یک سلسله راه‌های ارتباطی به یکدیگر و به سایر نقاط شهر متصل می‌شده‌اند و سال‌های متمادی به عنوان یک فضای شهری فعال در شهر یزد ایفای نقش کرده‌اند (باوجود فرسودگی، این مجموعه هنوز هم نسبت به فضاهای شهری جدید پویایی مطلوبی دارد).

b. اهمیت به عابران پیاده

اهمیت به عابران پیاده در فضاهای شهری از مهمترین اولویت‌های ساماندهی فضاهای شهری در تمام نقاط دنیا بشمار می‌رود زیرا فضای شهری محل رخداد تعاملات اجتماعی شهروندان است و این ارتباطات جز با برخورد چهره به چهره میسر نمی‌شود. سر کولین بوچان^۱ شرایطی را که فرد بتواند در آزادی کامل در یک محیط شهری گام بردارد و به اطراف بنگرد، مهمترین نشانه‌های کیفیت تمدن آن محیط می‌داند (تیبالدز، ۱۳۸۳: ۷۵). متأسفانه این اصل در کشور ما کمتر مورد توجه واقع می‌شود و در عمده فضاهای شهری اولویت با سواره است. حتی فضاهای شهری تاریخی که برای عابران پیاده طراحی شده‌اند نیز با خیابانکشی‌های سال‌های اخیر کارایی خود را از دست داده و به محل تردد وسایل نقلیه بدل شده‌اند.

c. دسترسی آسان به فضا

قابلیت دسترسی یکی از مهمترین خصوصیات عرصه‌های فعالیت جمعی است. فضاهایی که دارای نفوذ پذیری بالایی هستند، افراد بیشتری را به خود جذب می‌نمایند (البته به شرطی که جاذبه‌ای برای حضور افراد وجود داشته باشد) از طرفی محیط‌های شهری باید برای همه بدون توجه به سن، توانایی، در آمد و ... قابل دسترسی باشند. در بررسی نمونه‌های فضای شهری در ایران می‌توان به اهمیت نقش دسترسی در پویایی فضاهای شهری تاریخی پی برد. در اکثر این نمونه‌ها دسترسی به فضا از چند طرف و با تمهیدات خاص صورت گرفته است. (با رعایت اصول توالی، پیوستگی فضایی، تباین و ...) و بندرت می‌توان فضایی را یافت که تنها از یک مسیر با سایر عناصر شهر ارتباط برقرار کرده باشند.

بسیار مهم است اگر بتوانیم قدرت انتخاب و تنوع را در دسترسی به فعالیت‌ها، منابع، اطلاعات و مکان‌های گوناگون برای تمام اقشار جامعه فراهم آوریم. محیط‌های شهری باید برای همه - بدون توجه به سن، توانایی، سوابق و درآمد - قابل دسترسی باشند و بتوانند قدرت گزینش را در دسترسی به فعالیت‌ها، ساختمان‌ها و منابع مختلف برای همگان در ساعات مختلف شبانه‌روز فراهم سازند (تیبالدز، ۱۳۸۳: ۸۷). ضعف عمده فضاهای شهری امروز ضعف آنها در پاسخگویی به اقشار، سنین و گروه‌های مختلف است. نمونه آن استفاده معلولین از فضاهای شهری است. در کشور ما بندرت به نیازهای فضایی معلولین توجه می‌شود و طراحی نادرست فضاها و به خصوص فضاهای حرکتی این دسته از افراد را دچار مشکل می‌نماید.

d. خوانایی

افراد با حضور در فضاهای متفاوت، پیام‌های مختلفی را دریافت می‌کنند که لازمه برقراری ارتباط با فضا است. آنچه در این میان اهمیت دارد اینست که پیام‌های دریافت شده از فضا چگونه ای باشد که فضا را برای فرد قابل درک و خوانا نماید. افراد در فضای شهری باید بتوانند تشخیص دهند کجا واقع شده‌اند و برای رسیدن به مقاصدشان به کجا باید بروند. عرصه‌های عمومی به مثابه نشانه‌هایی هستند که در مقیاس شهری عمل می‌نمایند و می‌توانند محل رخداد وقایع خاطره‌انگیز باشند. چنین فضاهایی به عنوان جزئی از تصاویر ذهنی، به افراد در درک محیط‌های شهری کمک می‌کنند. فضاهای شهری تاریخی بدلیل دارا بودن عناصر یادمانی، قابلیت دوچندانی در این زمینه دارند به شرطی که در ساماندهی این فضاها با اضافه کردن عناصر جدید هویت آنان را مخدوش ننماییم.

e. طرح ریزی با مردم و برای مردم

فضاهای شهری متعلق به مردم هستند و بنابراین باید با توجه به نظرات آنان طراحی گردند. توجه به خواسته‌ها و نیازهای مردم در کنار در نظر گرفتن بینش‌ها، عقاید و باورهای آنان از مهمترین شرایط ایجاد فضاهای شهری مطلوب به شمار می‌رود. اگر در ساماندهی فضاها به فرهنگ استفاده‌کنندگان توجه نشود، نه تنها فعالیت‌های پیش‌بینی شده در فضا رخ نمی‌دهد بلکه افراد جهت برآوردن نیازهای خود تغییراتی در فضا ایجاد کرده و در برخی موارد مبادرت به انجام فعالیت‌های نامناسب می‌نمایند. تقلید از نمونه‌های خارجی و استفاده از آن‌ها در فضای شهری و بخصوص فضاهای شهری تاریخی نمی‌تواند در ساماندهی این فضاها مفید واقع گردد. در مقابل رجوع به نمونه‌های تاریخی و استفاده از معیارها و اصول بکار رفته در بنای آن‌ها یکی از راه‌های ایجاد فضاهای موفق است. رمز موفقیت این فضاها توجه به مردم در بنای آن‌ها بوده است.

۵- نتیجه گیری

بر اساس آنچه که در مقاله بحث و تبیین گردید؛ عرصه فعالیت های جمعی محل کنش متقابل اجتماعی مردم می باشد. این فضاها محل رخداد فعالیت های جمعی و بستری برای رخداد تعاملات اجتماعی در راستای ارتقاء مدنیت جامعه اند. عرصه های عمومی این قابلیت را دارند که به عنوان چشم اندازهای مشارکتی و عناصر اصلی در زندگی شهری، منعکس کننده فرهنگ، عقاید و ارزش های جامعه باشند. فعالیت های شهری از عناصر محتوایی فضاهای شهری هستند و عرصه های فعالیت های جمعی ظرفی است که این فعالیت ها در آن رخ می دهند. مشخصه این عرصه ها وجود فعالیت های متنوع و در دسترس بودن آن ها برای عموم است. در واقع وجود فعالیت های متنوع می تواند افراد مختلف را در زمان های متفاوت و برای برآوردن اهداف گوناگون به فضا دعوت نماید و این خود عامل افزایش تحرک و پویایی فضا است.

عرصه های عمومی همچنین محل رخداد طیف وسیعی از فعالیت های ضروری، انتخابی، اجتماعی، رسمی و غیر رسمی است. نوع انجام این فعالیت ها متأثر از فرهنگ استفاده کنندگان از فضا است. در واقع محیط کالبدی و فرهنگ دو عامل مؤثر بر انجام فعالیت ها هستند و بر این اساس شکل بر آوردن فعالیت ها متفاوت می گردد. بطور کلی نظام فعالیت های شهری مهمترین وجه و عنصر شخصیت و محتوای فضاهای شهری هستند و تنها از طریق شناخت الگوهای انتظام آن ها می توان به به ساماندهی فعالیت ها در عرصه های فعالیت جمعی مبادرت ورزید. برای شناخت این الگو ها باید به بررسی نحوه رخداد فعالیت ها یعنی رفتار مردم در محیط پرداخت.

هر فعالیتی برای رخدادن نیازمند شرایطی است. از جمله اینکه برای هر فعالیت باید مکان مناسب فراهم شود بطوریکه این فعالیت بتواند توسط افراد مختلف در زمان های متفاوت و بصورت متداوم انجام شود. از طرفی برخی فعالیتها برای رخداد نیازمند فضای خاصی هستند. فضا میتواند تعیین کننده فعالیت ها باشد و از نحوه رخداد فعالیت ها حالت های متفاوتی به خود بگیرد. عدم توجه به این موارد در فضاهای شهری منجر به بروز تداخل های فعالیتی و در نتیجه تضعیف فضا و برآورد نشدن نیاز های افراد می گردد. در پی آن از حضور افراد در فضا کاسته شده و تعاملات اجتماعی کاهش می یابد. فعالیتهایی که در عرصه های عمومی رخ می دهند تحت تأثیر مؤلفه های تشکیل دهنده این عرصه ها قرار دارند. فرم، عملکرد و معنا سه عامل مؤثر بر نحوه رخداد فعالیت ها و انتظام آنها در فضا هستند.

محققان دیدگاه های متفاوتی در مورد محیط های شهری مطلوب ارائه داده اند که می توان آن ها را به عرصه های اجتماعی پویا تعمیم داد از جمع بندی دیدگاه های آنان و لحاظ کردن ویژگی های فرهنگی استفاده کنندگان از این عرصه ها می توان به اصولی برای ساماندهی عرصه فعالیت های جمعی دست یافت؛ ادغام فعالیت های متنوع، اهمیت به عبور پیاده، دسترسی آسان به فضا، خوانایی و طرحریزی با مردم و برای مردم. این اصول به عنوان چارچوب نظری در ساماندهی عرصه های عمومی و در راستای تقویت حضور مردم و ایجاد عرصه فعالیت های جمعی موفق، بایستی مد نظر قرار گیرد.

منابع و مأخذ

- ۱- بحرینی، سید حسین (۱۳۷۸)، «تحلیل فضاهای شهری در رابطه با الگوهای رفتاری استفاده کنندگان و ضوابطی برای طراحی»، انتشارات دانشگاه تهران، تهران.
- ۲- بحرینی، سید حسین (۱۳۸۲)، «فراند طراحی شهری»، انتشارات دانشگاه تهران، تهران.
- ۳- برک پور، ناصر (۱۳۸۱)، «واژگان شهری»، ماهنامه شهرداریها، شماره ۳۸، تهران.
- ۴- بنتلی، ای ی و دیگران (۱۳۸۲)، «شناخت محتوای فضای شهری»، فصلنامه هنرها زیبا، شماره ۱۱، انتشارات دانشگاه تهران، تهران.
- ۵- پارسی، حمید رضا (۱۳۸۱)، «شناخت محتوای فضای شهری»، فصلنامه هنرها زیبا، شماره ۱۱، انتشارات دانشگاه تهران، تهران.
- ۶- پاکزاد، جهانشاه (۱۳۸۵)، «مبانی نظری و فرآیند طراحی شهری»، انتشارات وزارت مسکن، تهران.
- ۷- توسلی، محمود و بنیادی، ناصر (۱۳۷۱)، «طراحی فضای شهری ۱»، انتشارات مرکز مطالعات و تحقیقات شهرسازی و معماری ایران، تهران.
- ۸- توسلی، محمود (۱۳۷۶)، «قواعد و معیارهای طراحی فضای شهری»، انتشارات مرکز مطالعات و تحقیقات شهرسازی و معماری ایران، تهران.
- ۹- تیبالدز، فرانسیس (۱۳۸۳)، «شهرسازی شهروندگرا؛ ارتقاء عرصه های همگانی در شهرهای محیطهای شهری»، احمدی نژاد، محمد، انتشارات خاک، تهران.
- ۱۰- تی هال، ادوارد (۱۳۷۶)، «بعد پنهان»، مزینی، منوچهر، انتشارات دانشگاه تهران، تهران.
- ۱۱- چرمایف، سرج و الکساندر، کریستوفر (۱۳۷۶)، «عرصه های زندگی جمعی و زندگی خصوصی»، مزینی، منوچهر، انتشارات دانشگاه تهران، تهران.
- ۱۲- حبیبی، سید محسن (۱۳۸۰)، «جامعه مدنی و حیات شهری»، فصلنامه هنرها زیبا، شماره ۷، انتشارات دانشگاه تهران، تهران.
- ۱۳- رفیعیان، مجتبی و سیفایی، مینا (۱۳۸۴)، «فضاهای عمومی شهری؛ بازنگری و ارزیابی کیفی»، فصلنامه هنرها زیبا، شماره ۳۳، انتشارات دانشگاه تهران، تهران.
- ۱۴- لنگ، جان (۱۳۸۳)، «آفرینش نظریه معماری؛ نقش علوم رفتاری در طراحی محیط»، عینی فر، علیرضا، انتشارات دانشگاه تهران، تهران.
- ۱۵- لینچ، کوین (۱۳۸۱)، «تئوری شکل شهر»، بحرینی، سیدحسین، انتشارات دانشگاه تهران، تهران.
- ۱۶- مدنی پور، علی (۱۳۷۹)، «طراحی فضای شهری؛ نگرشی بر فرایند اجتماعی و مکانی»، مرتضایی، فرهاد، شرکت برنامه ریزی و پردازش، تهران.
- ۱۷- مرتضوی، شهرناز (۱۳۶۷)، «روانشناسی محیط»، انتشارات دانشگاه شهید بهشتی، تهران.